

Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Fıkhü'l-luğa* adlı kitabında isim ve içerik olarak *eş-Şâhibî*'den yararlanmış, daha sonra gelen âlimler de filoloji ve lengüistiğe dair teliflerinde genellikle "fıkhü'l-luğa" başlığını kullanmışlardır. Kitap ayrıca İbn Cinnî'nin *el-Haşâ'iş*'i ve Süyûtî'nin *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luğa'sı* gibi klasik dönem eserlerinin temel kaynaklarından biri olmuştur. Süyûtî, kitabına *eş-Şâhibî*'nin mukaddimesini aktardığı gibi bölümlerinden birçoğunu da aynen nakletmiştir. Eser günümüzde de modern filoloji ve lengüistik çalışmalarında başvurulan kaynakların başında gelmektedir. Ferîd Muhammed Bedevî en-Niklâvî, *el-Mesâ'ilü'l-belâğıyye fi Kitâbi's-Şâhibî li'bn Fâris* adıyla bir monografi yazmış (Kahire 1987), Münîre Fâûr da "el-İstifhâmü'l-mecâzî fi Kitâbi's-Şâhibî li'bn Fâris" başlıklı bir makale yayımlamıştır (*et-Türâşü'l-'Arabî*, XXVI/101 [Dımaşk 1427/2006], s. 75-95).

Beyazıt (Veliyyüddin Efendi, nr. 3129, müellif nüshası), Süleymaniye (Ayasofya, nr. 4715) ve Sivas Rızâ Bey (nr. 206, 851) kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunan eser ilk defa Muhibbüddin el-Hatîb ve Abdülfettâh el-Katîlân tarafından yayımlanmış (Kahire 1328/1910), daha sonra Mustafa eş-Şüveymî, Süleymaniye ve Beyazıt kütüphanelerindeki nüshalara dayanarak eserin ilmî neşrini gerçekleştirmiştir (Beyrut 1382/1963). Kitap ayrıca Seyyid Ahmed Sakr (Kahire 1977), Ömer Fârûk et-Tabbâ (Beyrut 1414/1993) ve Ahmed Hasan Besc (Beyrut 1418/1997) tarafından neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Fâris, *eş-Şâhibî* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb - Abdülfettâh el-Katîlân), Kahire 1328/1910, neşredenlerin girişi, s. a-k; a.e. (nşr. Mustafa eş-Şüveymî), Beyrut 1382/1963, neşredenlerin girişi, s. 17-20; a.e. (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1977, yayınevinin girişi, s. c-h; a.e. (nşr. Ahmed Hasan Besc), Beyrut 1418/1997, neşredenlerin girişi, s. 8-9; Zekî Mübârek, *en-Neşrû'l-fennî fi'l-karîni'r-râbî*, Beyrut, ts., II, 44-57; Sezgin, *GAS*, VIII, 211; a.e. (Ar.), VIII, 384; Brockelmann, *GAL* (Ar.), II, 266; Abdül er-Râcihî, *Fıkhü'l-luğa fi kütübi'l-'Arabıyye*, Beyrut, ts. (Dârü'n-nehdatü'l-'Arabıyye), s. 42-47; M. Ahmed Ebül-Ferec, *Muqaddime lidirâseti fikhî'l-luğa*, Beyrut, ts., s. 36-49; Emîl Bedî Ya'kûb, *Fıkhü'l-luğatü'l-'Arabıyye ve haşâ'işuhâ*, Beyrut 1986, s. 40-43; Ramazan Abdüttewâb, *Fuşûl fi fikhî'l-luğatü'l-'Arabıyye*, Kahire 1420/1999, s. 13-15; M. Es'ad en-Nâdirî, *Fıkhü'l-luğa menâhilühü ve mesâ'ilüh*, Beyrut 1425/2005, s. 41-50; A. Roman, "L'origine et l'organisation de langue arabe d'après le Şâhibî d'İbn Fâris", *Arabica*, XXXV/1, Leiden 1988, s. 1-17; Abdülazîz Abdülkerîm et-Tüveycirî, "eş-Şâhibî fi fikhî'l-luğa ve süneni'l-'Arab fi kelâmihâ li-Ahmed b. Fâris", *ed-Dir'iyye*, sy. 29, Riyad 1426/2005, s. 189-242.

HULÛSİ KILIÇ

SÂHİBÜ'L-BÂB

(صاحب الباب)

Fâtîmî Devleti sarayında
vezire vekâlet eden görevli
ve protokol sorumlusu.

Vezirden sonra geldiği için görevine küçük vezâret de denilen *sâhibü'l-bâb* kılıç ehlinden (askerî) ve yakalı (mutavakkîn) emîrlerdendi. Kaynaklarda adına rastlanan ilk *sâhibü'l-bâb* Hüsâmülmülk Eftegin'dir (XII. yüzyıl başları). Yânis er-Rûmî, Emîr Rıdvân b. Velahşî ve Ebû'l-Eşbâl Dırgâm'da görüldüğü gibi bu makam daha çok vezârete yükselmeye bir basamak olarak kullanılmıştır. Vezir kılıç ehlinden değilse *sâhibü'l-bâb*, *mezâlîm* duruşmalarında ona vekâlet eder, vezir kılıç ehlinden ise onun ön tarafında dururdu. Halife Hâfız-Lidînillâh döneminde (1131-1149) kendisine "el-Muazzam" unvanıyla hitap edilen *Sâhibülbâb* Humârtâş el-Hâfızî'ye vekâlet eden şahsın işgal ettiği makama "niyâbetü's-şerîfe" denilirdi. Nâibe de "adiyyü'l-mülk" lakabının verildiği görülmektedir. İbnü't-Tuveyr, geç Fâtîmî dönemindeki resmî merasimlerin ve halifenin kabullerinin hazırlanmasında *sâhibü'l-bâb*'ın önemli bir yeri olduğunu belirtir. Onun verdiği bilgiye göre *sâhibü'l-bâb* mevlid törenlerinde, mübarek gecelerde ve aşure gününde, halifelerin cülûs merasiminde bulunur, ramazan bayramı törenine diğer devlet erkânı ile birlikte katılırdı. Gadîr-i Hum bayramında yapılan resmî merasimde vezir ve oğlu ile maiyetindekilerden sonra onun ve yakınlarının kıyafetleri de teşhir edilirdi. Elçileri karşılayıp ağırlamak da *sâhibü'l-bâb*'ın görevleri arasındaydı ve bazan nâibi bu görevi yerine getirirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü't-Tuveyr, *Nüzhetu'l-mukleteyn fi ahbâri'd-devleteyn* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Stuttgart 1412/1992, s. 44, 122-123, 179, 187, 189, 208-209, 212, 218-219, 221, 224; İbnü'l-Furât, *Târîh* (nşr. Hasan Muhammed eş-Şemmâ'), Basra 1386/1967, IV/1, s. 136, 147; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, III, 479, 484; Makrîzî, *el-Hıttat*, I, 402-403, 461; a.mlf., *İttî'âzû'l-hunefâ* (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl - M. Hilmî M. Ahmed), Kahire 1416/1996, III, 336, 342; P. Sanders, *Ritual, Politics, and the City in Fatimid Cairo*, Albany 1994, s. 18-20, 33-34, 72, 132; Ayman F. Sayyid, "Şâhib al-Bâb", *EP* (İng.), VIII, 831-832.

SADI S. KUCUR

SÂHİBÜ'L-CEYŞ

(صاحب الجيش)

İslâm devletlerinde
ordunun başkumandanı hakkında
kullanılan bir tabir
(bk. SİPEHSÂLÂR).

SÂHİBÜ'L-HARES

(bk. EMİR-i HARES).

SÂHİBÜ'L-MEDİNE

(صاحب المدينة)

Endülü's'te
şehirlerin güvenlik ve asayişinden
sorumlu kimse

(bk. ŞURTA).

SÂHİBÜ'L-MEZÂLİM

(bk. MEZÂLİM).

SÂHİBÜ'S-SÛK

(صاحب السوق)

Hisbe teşkilâtında
çarşı ve pazarların denetiminde
görevli kimse

(bk. HİSBE).

SÂHİBÜ'Ş-ŞURTA

(bk. ŞURTA).

SÂHİBÜZZAMÂN

(صاحب الزمان)

İmâmîyye Şîası'nca beklenen
mehdî olarak kabul edilen
on ikinci imam
Muhammed Mehdî el-Muntazar için
kullanılan bir unvan
(bk. MEHDİ el-MUNTAZAR).

SÂHİBÜZZENC

(bk. ALİ b. MUHAMMED ez-ZENCİ).

SAHİFE

(الصحيفة)

İlk dönemlerde üzerine
âyet veya hadis yazılan malzeme,
sonraları bu malzemede
yazılı olanları kapsayan kitapçık.

Sözlükte "yayılmış, döşenmiş" mânâsına gelen *sahife* (çoğulu *suhuf*), hadis tırımı olarak ilk dönemlerde üzerine âyet veya hadis yazılmış muhtelif en ve boyda yazı malzemesi (deri veya kâğıt parçası), sonraları ise bu malzemede yazılı olanları kap-

sayan kitapçık için kullanılmıştır. Kelime Kur'ân-ı Kerim'de çoğul şekliyle çeşitli anlamlarda yer almaktadır (bk. SUHUF). Kaynaklarda Hz. Ömer'in müslüman oluşundan bahsedilirken bazı Kur'an âyetlerinin bir sahifeye yazılı olduğu belirtilmekte, Medine'de müslümanlar, müşrikler ve yahudiler arasındaki ilişkileri düzenlemek üzere yazılan belgenin sekiz yerinde bundan sahife diye söz edilmektedir.

Sahâbeden Hz. Ali, Abdullah b. Amr b. Âs, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdullah ve Nübeyt b. Şerîf'in bazı hadisleri yazdıkları sahifelerinin bulunduğu bildirilmektedir. Abdullah b. Amr'ın en çok hadis ihtiva ettiği anlaşılan sahifesi *eş-Şahîfetü's-şâdıka*, Ebû Hüreyre'ninki *eş-Şahîfetü's-şahîha* diye adlandırılmıştır. Bu sahifelerin muhtevaları sonraki hadis eserleri içinde bir bütün halinde veya farklı yerlerde alıntılar şeklinde kaydedilmiş, bunlardan Abdullah b. Amr'ın sahifesi Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almıştır (II, 158-226). Ebû Hüreyre'nin, talebesi Hemmâm b. Münebbih'e yazdığı 138 hadisten oluşan ve *Şahîfetü Hemmâm* (*eş-Şahîfetü's-şahîha*) adıyla anılan eserini Ebû Hüreyre'nin *eş-Şahîfetü's-şahîha*'sı olduğu tahmin edilmektedir. Bu sahife günümüze kadar gelmiş, tahkikli neşirleri yapılmış, Türkçe'ye üç defa çevrilmiş ve diğer bazı dillere tercüme edilmiştir (*DİA*, XVII, 189).

Bir sahîfeye sahip olduğu bildirilen sahâbîlerin büyük çoğunluğunun yaşça küçük olması, hadislerin kayda geçirilmesi işleminde Müslümanlığın kazandırdığı anlayışın etkili olduğunu göstermektedir. Sözü edilen sahîfelerin hiçbiri özgün biçimiyle günümüze ulaşmadığı için mahiyetleri hakkında farklı tahminler yapılmakta olup bazılarının geniş muhtevasından hareketle bunların bugünkü anlamda defter / kitap şeklinde olduğu söylenmekteyse de bu kesin değildir. Muhtevası geniş sahîfelerin tabi olarak veya enine yahut boyuna birbirine eklenmek suretiyle oluşturulan ve dürülerek yahut katlanarak muhafaza edilen enli veya uzun sayfalar şeklinde olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bir haberde Hz. Ali'nin kılıcına asılı olan *Şahîfe*'sini "neşretmesinden" bahsedilir (Buhârî, "İtişâm", 5). Kitabın neşredilmesi, dürülmenin zıddı olarak yayılması demektir (*Mekâyisü'l-luğa*, "nşr" md.). Bu belgelerin içerdiği hadisler daha sonra bir kitap / defter içinde toplandığında bunlara aynı adın verildiği ve sahîfe kelimesinin zamanla "az sayıda hadis ihtiva eden kitap" veya "bir kişinin rivayet ettiği bir kısım hadis-

leri ihtiva eden kitap" mânasını kazandığı anlaşılmaktadır.

Günümüze kadar gelen sahîfeler ve bunlarla ilgili çalışmalar şöylece sıralanabilir: *'Abdullah b. 'Amr b. el-Âs ve Şahîfetühü's-şâdıka* (nşr. Muhammed Seyfeddin Uleyş, Kahire 1986); *Abdürrezzak b. Hemmâm ve İki Sahifesi* (Ali Akyüz, yüksek lisans tezi, 1986, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); *Cüveyriyye b. Esmâ'nın Hadis Sahifesi* (Selahattin Yıldırım, yüksek lisans tezi, 1985, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); *Gülsüm b. Muhammed ve Sahifesi* (Casim Avcı, yüksek lisans tezi, 1990, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); *Humeyd et-Tavil ve Sahifesi* (Mahmut Kırkpınar, yüksek lisans tezi, 1987, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); *Şahîfetü 'Amr b. Şu'ayb ve Behz b. Hâkim 'inde'l-muhaddişin ve'l-fukahâ'* (nşr. Muhammed Ali İbnü's-Siddîk, Rabat 1412/1992); *Şahîfetü 'Ali b. Ebî Tâlib 'an Resûlillâh (s.a.s.)* (nşr. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib, Kahire 1406/1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Mekâyisü'l-luğa, "şhf" md.; Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şhf" md.; *Kâmus Tercümesi*, III, 639; *Halen Elde Mevcut En Eski Hadis Eseri Hemmâm ibn Munebbih'in Sahife'si* (nşr. Muhammed Hamîdullah, trc. Talât Koçyiğit), Ankara 1967, s. 33, 49; Hatîb el-Bağdâdî, *Takyidü'l-İlm* (nşr. Yûsuf el-İş), Dimaşk 1974, s. 84, 89; Muhammed Hamîdullah, *Mecmû'atü'l-veşâ'iki's-siyâsiyye*, Beyrut 1389/1969, s. 39-47; M. Mustafa el-A'zamî, *Dirâsât fi'l-hadîsi'n-nebevi*, Beyrut 1400/1980, II, 375; Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *Buhûş fi târihi's-sünneti'l-müşerrefe*, Medine 1405/1984, s. 226-229; İmtiyâz Ahmed, *Delâ'ilü't-tevşîki'l-mübekkir li's-sünne ve'l-hadîş* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Kahire 1410/1990, s. 247, 248, 250-252, 256, 261-263, 268; Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, *Ma'rifetü'n-nusahâ ve's-şuhufü'l-hadîsiyye*, Riyad 1412/1992; Kemal Sandıkçı, "Hemmâm b. Münebbih", *DİA*, XVII, 189.

ABDULLAH AYDINLI

SAHİH

(bk. SİHHAT).

SAHİH

(الصحيح)

Sağlam kabul edilmesi için gerekli şartları taşıyan ve dinî konularda delil olarak kullanılan hadis, bu hadisleri toplayan kitap türü.

Sözlükte "sıhhatli ve sağlam" anlamına gelen *sahîh* kelimesi, terim olarak adâlet ve zabt sahibi râvîlerin kendileri gibi adâlet ve zabt sahibi râvîlerden muttasıl bir

senedle rivayet ettikleri şâz ve muallle olmayan hadisi ifade eder. Sahih kelimesi ceyyid, müstakim, sâbit, nebîl, sâlih ve mahfuz ile birlikte hadis çeşitleri arasında en üstün derecede bulunan hadisin adı olmuştur. Terim "sahîhun" (sahihtir) şeklinde kullanıldığı gibi zaman içinde sahih olmamaya işaret etmek üzere "lâ yesihhu, lem yesihha, leyse bi-sahîhin" (sahih değildir) şeklinde de kullanılmıştır.

I. yüzyılın ortalarında (623 başları) hadis uydurma faaliyetlerinin başlamasından sonra muhaddisler, hadislerin sahihlerini sahih olmayanlarından ayırmak için bir yandan sened tetkiki yaparken diğer yandan sağlam hadislerle sahih kelimesi veya bu anlama gelen çeşitli ifadelerle işaret etmişlerdir. Tâbîîlerden Rebî' b. Heysem'in hadislerin bir kısmının gün ışığı gibi aydınlık olup sıhhatlerinin hemen anlaşıldığını, bir kısmının ise gece karanlığına benzediğini söylemesi (Fesevî, II, 564), İbrâhîm en-Nehaî'nin hadisi dinledikten sonra amel edilecek kısmını (sahihini) alıp geri kalanını terkedeceğini belirtmesi (*a.g.e.*, II, 607), sahih hadisi araştırma faaliyetinin I. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığını göstermektedir. Süfyân es-Sevrî'nin hadisi amel etmek, araştırmak veya uydurma olup olmadığını anlamak için aldığı söylemesi, Mâlik b. Enes'in hadisin sahihi ile sakimini iyi bildiğini ve sadece sahih olanını rivayet ettiğini bildirmesi (Zehbî, VIII, 73, 95), Abdullah b. Mübârek'in hadisin sahihini sakiminden ayırmak amacıyla çalışmak gerektiğini ifade etmesi (*a.g.e.*, VIII, 403), Abdurrahman b. Mehdî'ye hadislerin sahihini sakiminden nasıl ayırdığının sorulması (İbn Receb, I, 199) gibi hususlar, sahih teriminin II. (VIII.) yüzyıl boyunca kullanıldığını ve sahih hadisleri araştırmaya önem verildiğini ortaya koymaktadır. Ancak sahih hadiste bulunması gereken şartlardan ilk defa İmam Şâfiî söz etmiş, hadisi rivayet eden kişinin din-dar ve güvenilir olması, doğrulukla tanınması, rivayet ettiğini iyi bilmesi, hadisin lafızlarında yapılacak değişikliğin sebep olacağı anlam kaymalarını farkedebilmesi, bunun farkına varacak seviyede değilse hadisi lafızla rivayet etmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca râvi ezberden rivayet ediyorsa hâfızası sağlam, kitaptan rivayet ediyorsa yazdığı iyi muhafaza eden biri olmalı, güvenilir râvîlerin Hz. Peygamber'den rivayet ettiklerine muhalefet etmemeli, işitmediği hadisleri naklederek tedlîs yapmamalı, kendisinden önceki râvîler de aynı şekilde rivayet ederek hadis Resûl-i Ekrem'e veya ondan sonraki tabaka-